

5.6. Вплив пандемії COVID-19 на підприємництво

в умовах воєнного стану

Умови функціонування малого підприємництва суттєво змінилися внаслідок військової агресії РФ та постпандемічної кризи після COVID-19, що негативно позначилися на діяльності підприємництва в цілому, та малого, зокрема, адже пріоритети розвитку суттєво змінились.

Дослідженню проблем сучасного стану та розвитку підприємництва в Україні, державної політики підтримки малого підприємництва та стратегій його розвитку присвятили свої роботи З. Варналій (2008), О. Вінник (2008), В. Виговська (2009), Т. Гейко (2022), В. Геєць (2008), С. Дрига (2009), Г. Лех (2011), С. Попов (2016), В. Щербина (2008) та ін.

Під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, спричинених карантинном та війною, трансформується філософія та умови функціонування суб'єктів господарювання. Підприємництво потребує державної підтримки, масштаби надання якої в нових умовах породжують суперечності у конкурентній, підприємницькій та інших сферах, що актуалізує необхідність поглиблення відповідних наукових досліджень.

Мета дослідження полягає в аналізі впливу пандемії COVID-19 на мале підприємництво в умовах воєнного стану та виявленні тенденцій його майбутнього розвитку.

Спалах коронавірусної інфекції COVID-19 (пневмонія нового типу) почався наприкінці грудня 2019 року. У мешканців міста Ухань провінції Хубей центрального Китаю виявили перші випадки пневмонії невідомого походження. Захворювання було пов'язане з місцевим ринком тварин та морепродуктів.

31 грудня 2019 року влада Китаю повідомила про спалах невідомої пневмонії у Всесвітню Організацію Охорони Здоров'я (ВООЗ).

30 січня ВООЗ визнала спалах нового коронавірусу надзвичайною ситуацією в області громадської охорони здоров'я, що має міжнародне значення.

11 лютого 2020 року захворювання отримало назву нової коронавірусної пневмонії – COVID-2019 (офіційна назва SARS-CoV-2).

За даними Міністерства фінансів України станом на 8 вересня 2022 року всього у всьому світі інфіковано 612 116 308 осіб, смертельні випадки 6 509 696 осіб, видужали 589 886 999 осіб, наразі хворіють 15 719 613 осіб (Загальна статистика, 2022). Якщо ж говорити про рівень захворювання в Україні, то за даними Міністерство охорони здоров'я України за період з 29.08 по 4.09 в Україні зафіксовано 16 155 нових підтверджених випадків коронавірусної хвороби COVID-19 (з них дітей – 2024, медпрацівників – 377): госпіталізовано – 3 868 осіб, летальних випадків – 44, одужало – 7 964 особи (Дані про захворюваність на COVID-19, 2022). Таке зростання кількості пацієнтів може сигналізувати про початок нової хвилі Covid-19, в зв'язку з чим неабиякого значення набуває досвід минулих років. За Гейко (2020) найбільшими ризиками для малого підприємництва України в умовах карантину були: зупинення діяльності, дефіцит ліквідності, зменшення споживчого попиту, розірвання ланцюгів створення доданої вартості й постачання, втрата внутрішнього ринку збуту, невизначеність на зовнішніх ринках, а також неготовність регуляторного середовища України до стимулювання динамічного розвитку підприємницького потенціалу.

Подолання цих ризиків вбачалось за такими напрямками:

1. Зменшення втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання.

2. Вдосконалення податкової системи, щодо відповідності реаліям сьогодення.

4. Розширення можливостей зовнішньоекономічної діяльності.

5. Підвищення рівня цифровізації державних послуг та підприємницьких компетенцій, збільшення обсягів електронної комерції.

Проте, аналізуючи ситуацію, слід враховувати на скільки змінився світ після 24 лютого 2022 року. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» передбачає, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України запроваджено воєнний стан. Слід відмітити, що строк дії воєнного стану в Україні продовжувався чотири рази та триває й зараз. Досліджуючи поняття воєнного стану, слід звернутись до положень статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якої, воєнний стан це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Спробуємо з'ясувати, яким чином збройна агресія вплинула на підприємництво. За даними Опендатабот (українська компанія, що надає доступ до державних даних з основних публічних реєстрів для громадян та юридичних осіб) наведених на рисунку 5.7, з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну було зареєстровано майже 150 тисяч нових суб'єктів підприємництва. З них 132 тисячі – це фізичні особи-підприємці, та понад 14 тисяч юридичних осіб. Аналізуючи динаміку, відмічається зростання реєстрацій суб'єктів підприємництва, зокрема, у серпні цифри

сягнули до 5 306 нових фізичних осіб-підприємців, що фактично перевищує дані за останній тиждень до вторгнення РФ – 5 231 (Опендатабот, 2022).

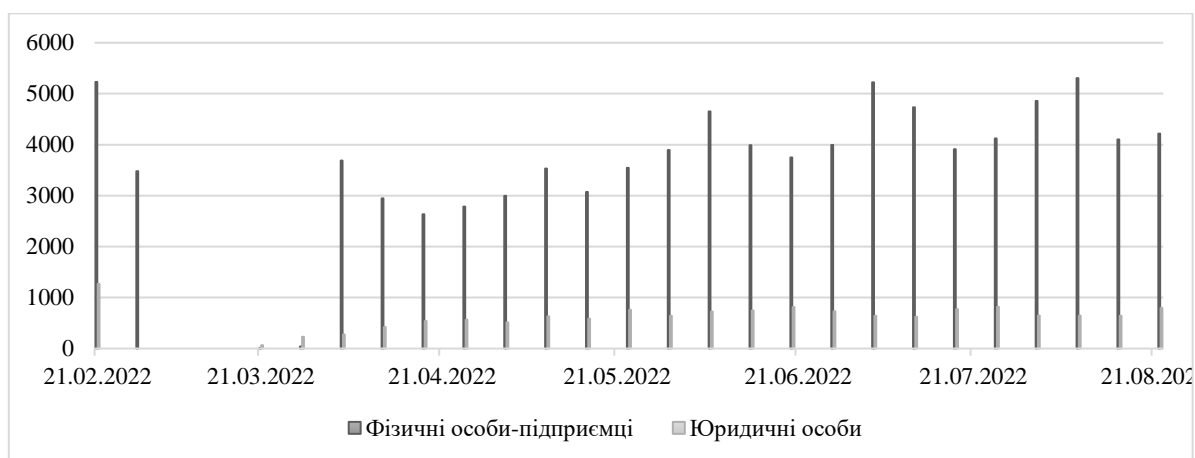

Рисунок 5.7 – Дані реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців з початку війни

Загалом з моменту поновлення роботи Єдиного державного реєстру (далі ЄДР) та можливості реєстрації нових суб'єктів господарювання на початку квітня було зареєстровано 132 тисячі фізичних осіб - підприємців. На даний момент в Україні працює 1,9 млн фізичних осіб - підприємців.

За час з 24 лютого помітно змінились й напрямки діяльності малого підприємництва це добре помітно на рисунку 5.8. Наприкінці серпня найбільше було зареєстровано фізичних осіб-підприємців у сфері роздрібної та оптової торгівлі, що становить 30% від усіх нових фізичних осіб-підприємців, зареєстрованих за півроку воєнного стану. У той час, як реєстрація фізичних осіб-підприємців, діяльність яких пов'язана з інформаційними технологіями стала менш привабливою та сдала лідируючі позиції. Аналізуючи ситуацію щодо реєстрації юридичних осіб, доцільно розглянути рисунок 5.9. Так, за півроку було зареєстровано понад 14 тисяч юридичних осіб. У топі за кількістю реєстрацій опинилися юридичні особи, що надають соціальну допомогу, займаються оптовою торгівлею та діяльністю громадських організацій.

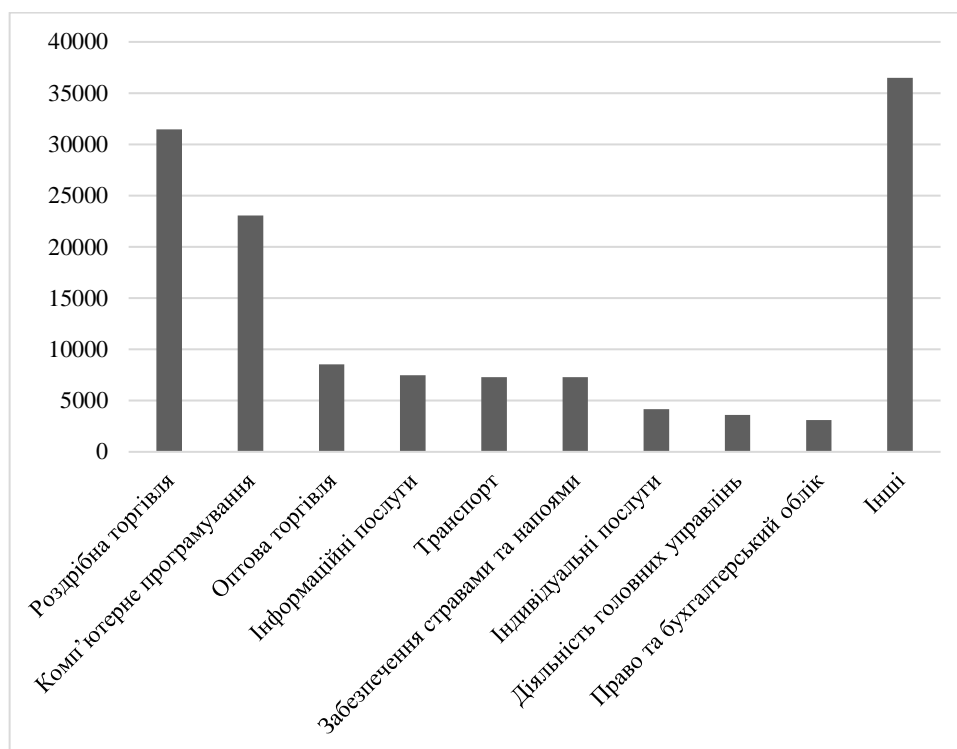

Рисунок 5.8 – Топ реєстрацій фізичних осіб-підприємців за напрямком діяльності

Але повернемося до подолання ризиків. То як відбувається зменшення втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання? В цьому контексті, в якості прикладу можна навести законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного стану» № 7720. Основна мета майбутнього Закону - наповнення дохідної частини бюджету. Для цього пропонується відновити податкові перевірки та строки здійснення заходів з погашення податкового боргу тощо. В пояснювальній записці акцентується увага на впровадженні змін, адже це необхідно для відновлення повноцінних перевірок з питань дотримання правил трансфертного ціноутворення, оподаткування доходів нерезидентів та перевірок нерезидентів (представництв нерезидентів), які

наразі носять глобальний характер у сучасному світі. Ініціатори законопроекту вважають, що запропоновані зміни дозволять збільшити ефективність застосування податкового законодавства, сприятимуть створенню умов для належного забезпечення функціонування економіки, а також належного наповнення дохідної частини бюджету за рахунок надходження податків. Проте, такі зміни можуть негативно вплинути на діяльність суб'єктів підприємництва створивши певну невизначеність та нові умови для корупційних ризиків з боку перевіряючих органів.

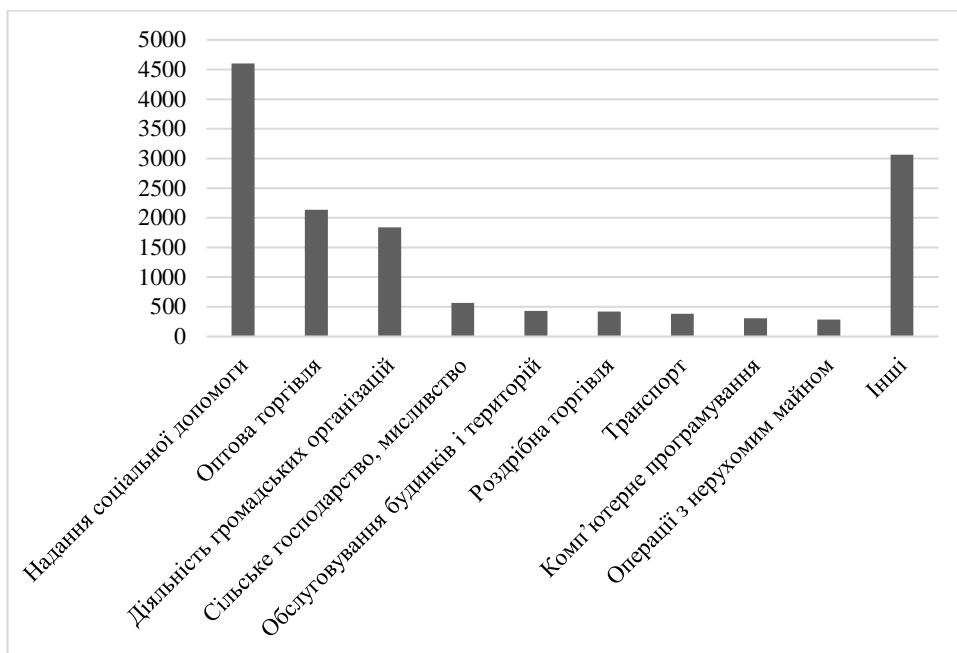

Рисунок 5.9 – Топ реєстрацій юридичних осіб за напрямком діяльності

Наступне на що хотілось би звернути увагу це вдосконалення податкової системи, щодо відповідності реаліям сьогодення. Наразі, Офісом президента спільно з Міністерством економіки готується податкова реформа. Реформа отримала назву – «10-10-10», адже пропонує зниження ставки ключових податків. Податки можуть змінитись наступним чином: податок на додану вартість 20%, та податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) із поточних 18% знизитись до 10%. Податок на прибуток

підприємств також хочуть зменшити із 18% до 10%, а згодом взагалі відмовитись. Новелою є податок на виведений за кордон капітал – 10-15%. Не оминули автори реформи своєю увагою військовий збір, його пропонують підвищити вдвічі до 3% на час воєнного стану. Наявна пропозиція частково скасувати сплату Єдиного соціального внеску (наразі 22% від фонду оплати праці працівника). ЄСВ залишать лише для фізичних осіб-підприємців (сплачують 22% від мінімальної зарплати), які перебувають на системі єдиного податку. Ініціатори нової податкової моделі пропонують скасувати значну частину податкових пільг, що дозволить додатково залучити до бюджету близько 180 млрд грн та зробити систему стягнення податків більш справедливою. Серед ліквідованих пільг, зокрема, пропозиція підвищити ставки екологічного податку і ПДВ для фармпродукції та пального з 7% до 10%.

Такі зміни супроводжуватимуться посиленням відповідальності за порушення податкового законодавства та наданням Державній податковій службі доступу до інформації про банківські рахунки платників податків.

Реформа має свої переваги та недоліки, основним з яких є те, що в перший рік реформи може суттєво зрости дефіциту бюджету. До переваг відносять прозорість, простоту та зрозумілість, що за задумом розробників привабить інвесторів та допоможе повернути суб'єктів господарювання до нормальних умов функціонування. Проте, найбільш вдалим видається позиція Р. Кисляка (2022), який вважає, що для росту економіки можна дещо знизити податок на доходи фізосіб. Так, можна переглянути ставку податку на додану вартість, зокрема для населення можна було би, наприклад, зменшити податки на комунальні послуги. Підходів може бути багато. Пропонований нам підхід зі зниження податків – спрощений, але неправильний. Це призведе до нестачі коштів в бюджеті, а отже не буде можливості реалізовувати ті плани, які однозначно після війни у нас будуть.

Наступний напрям, на який вважаємо за необхідне звернути увагу це - розширення можливостей зовнішньоекономічної діяльності.

Безперечно, найбільше досягнення – це здобуття статусу кандидата на членство в ЄС. Це важливий політичний сигнал для України та серйозний стимул до реформ. Розблокування портів Одеси для «зернового коридору» – ще одна велика економічна перемога України. Вже близько 100 суден скористалося цим маршрутом. Автомобільні перевізники тепер зможуть скористатися перевагами «транспортного безвізу» з ЄС, а для всіх компаній, що ведуть зовнішньоекономічну діяльність, вже з жовтня запрацює «митний безвіз», що дозволить прискорити процедури та зменшити бюрократію.

Українська енергосистема була включена до об'єднаної енергосистеми Європи, що дозволило розпочати її експорт в країни ЄС. За оцінками Уряду, Україна зможе отримувати понад 70 млрд грн на рік від продажу електроенергії. Також вдалося скасувати перелік критичного імпорту та відповідні валютні обмеження, що дозволило відновити зовнішньоекономічну діяльність, також були відновлені операції на ринку капіталу (Двісті днів війни, 2022).

Підвищення рівня цифровізації державних послуг та підприємницьких компетенцій, збільшення обсягів електронної комерції – є одним із основних напрямів подолання постпандемічних кризових ризиків в умовах воєнного стану. В цьому аспекті, слід звернути увагу на Програму «Цифрова Європа» (Програма «Цифрова Європа», 2022). Ця програма надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямками. Зокрема, Україна завдяки цій програмі зможе пришвидшити відновлення економіки та цифрову трансформацію. Участь у Програмі наблизить Україну до Єдиного цифрового ринку ЄС. Розрахована програма до 2027 року. Слід відмітити обсяги програми, адже загальний фонд Програми «Цифрова Європа» становить 7,5 млрд євро в той час як для фінансування

проектів за вказаними та доступними для України напрямками буде доступно близько 6 млрд євро.

Для України доступні такі напрями:

Високопродуктивний комп'ютинг – 2,2 млрд євро. За цим напрямом фінансування можуть отримати проекти, які обчислюють великі масиви даних для рішень у сфері економіки, охорони здоров'я або оборонної промисловості.

Штучний інтелект, дані та хмарні послуги – 2,1 млрд євро. Цей напрям буде корисним для створення продуктів на базі штучного інтелекту для полегшення роботи підприємств, держадміністрацій або дослідницьких установ.

Цифрові навички (580 млн євро) – можливості для розвитку нових навичок у сфері інформаційних технологій.

Використання цифрових технологій в економіці та суспільстві – 1,1 млрд євро. Для проектів, що впроваджують цифровізацію у підприємстві або у сфері електронного урядування, охорони здоров'я, навколишнього середовища, освіти та культури, технологій Smart City.

Слід відмітити, що ЄС звільнив Україну від сплати внесків у 2021-2022 роках та надав знижку 95% на фінансові внески протягом 2023-2027 років, що є приємним бонусом.

Як бачимо, для України відкриваються широкі можливості в цифровій сфері.

Відмічаючи успіхи сучасної цифровізації, слід згадати, що у День Незалежності «Дія» запустила нову послугу – автоматичну реєстрацію товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) за 2 секунди.

Щоб зареєструвати ТОВ потрібно подати заяву на порталі «Дія». ТОВ автоматично відкривають, якщо заява відповідатиме всім умовам. Для цього необхідно авторизуватися на порталі Дія, заповнити заяву на реєстрацію ТОВ, підписати її електронним підписом.

Для довідки. Послугу реєстрації ТОВ із держреєстратором запустили ще в жовтні 2020 року. Відтоді нею скористалися близько 13 тисяч українців. Проте, зараз держреєстратора прибрано з процесу, щоб зекономити час.

Таким чином, можна стверджувати, що мале підприємництво є найбільш мобільною частиною економічної системи держави, яка виконує надважливі соціальні функції. При цьому будь які зрушення у динаміці функціонування малого підприємництва суттєво позначаються на результатах сталого розвитку, структурних змінах в економіці, безпеці держави. Тому мале підприємництво слід розглядати як соціальну базу економічних реформ і основу стабілізації економіки у постпандемічний повоєнний час. Завдяки особливостям, а також виявленим позитивним і негативним тенденціям розвитку мале підприємництво потребує активного захисту і підтримки з боку держави.

Зважаючи на важливість поліпшення умов для реалізації підприємницького потенціалу в умовах постпандемічно-повоєнної економічної кризи, необхідно і в подальшому проводити дослідження наявних перешкод для розвитку підприємництва України з метою визначення пріоритетів їх подолання для стимулювання сталого економічного розвитку.

5.7. Економічне планування та ризики інтеграційних процесів у корпоративному управлінні

Останніми роками проблеми активізації інтеграційних процесів у корпоративному секторі економіки викликають підвищену увагу як з боку науковців, так і практиків, що у значній мірі визначається масштабністю процесів глобалізації системи міжнародних економічних відносин.

Інтеграція акціонерних товариств (АТ) є складним і тривалим процесом, розгортання якого відбувається під впливом численних